

ЛЕМ.фм+

ПАНРУСІНСЬКИЙ ТИЖДЕННИК № 1 21.03–27.03.2016

WWW.LEM.FM

Так-то ТИЖДЕННИК!

8

Хліб і ружь
для Варголя

10

Другий теледиск
Христини Соловій
то «мільйонер»

12

115 років од смерті
Добрянського

Зміст.

Рекомендуємо //

20

Чом спав пудкарпатський Русин у XX и XXI столітѣх

Каждя нова ґенерація Русинув, векшына жывота котрых припала вже на советський и постсоветський періоды, майдале оддаляла ся од того стародавнього русинського коріня

4

На Лемковині треба вольонтерів

6

Новы власти Руской Бурсы выбраны

8

Хліб і ружы для Варголя

10

Другій теледиск Христины Соловій то «мільйонер»

12

115 років од смерти Добрянського

15

80 років од смерти о. Василя Масцюха – першого Апостольского Адміністратора Лемковины

19

101 років тому в Талергофі...

20

Чом спав пудкарпатський Русин у XX и XXI столітѣх

24

Не фонд, а професіоналіта є основна

26

В найблизшым тыжни

Редакция:

Шефредактор:
Демко Трохановскій,
технічний редактор:
Наталія Малецька-Новак,
члены редакції:
Богдан Гамбаль,
Севериян Косовскій,
Петро Медвідь,
Павел Малецькій.

На окладинці зника з выставки «Хліб і ружы» в Музею Сучасной Штуки в Варшаві. Фот. Бартош Ставярскій (пресовы материалы Музею).

Редакция.

Братя Лемкы! Што сте хтіли – мате. Такє речыня нашли Русины на першій стороні, выдаваного од січня/ януара 1911 р., першого номера часопису «Лемко», котрий по періоді царствования язычія, яке по церковно-славянським языку выполняло функцию літературного языка Русинів, был першым по пільнічній страні Карпат періодиком, выдаваным на *языцѣ приближенномъ до лемковского говора*.

На знимці шефредактор тыжденника Демко Трохановскій.

105 років од тамтого часу, 25 років од основана Стowарышыня Руска Бурса і 5 років од моменту, коли в интернетовым ефірі вызвучал перший сигнал радия ЛЕМ.фм, і мы – Вам, братя Русины – приносиме тото, што сте захотіли. Даєме Вам до рук перший номер русинського тыжденника ЛЕМ.фм+, котрий не знат границ. Ани політичных, ани соспільных, ани тих, котры вшелеякы нечысты силы минулых епох прібували нам поставити.

Жыєме в таких часах, де рынок не любить діры, зато мы тоту діру выполниме. Знате нас уж дост добрі, бо чытате порталъ lem.fm, слухате наше радийо, але загальнорусинський тыжденник, котрий зломит речены границі, был нашом мрийом до все. Тепер же – єст ачий амбіційом змістити думкы, опінії, вісти і події русинського світа од Ужгорода до Щавниці (як писал наш Учитель – Иван Русенко), на полудне од Карпатской Руси, за Великом Водом і всяди там, де буд-коли станула ру-

синьска нога, або полетіли русиньскы мысли. Очевидно, вкажеме Вам важнішы статі з нашого порталю, заповіме, або припомниме дашто з нашого радия, але головном цілю являт ся такій часопис, котрий не дублює порталово-радийовой формы, лем, творячы синерґічний ефект, дополнит простір русиньскых медий в виді статей і материялів, котры в інчых місяцх могли бы быти недостережены.

Днешній, интернетовий світ уж давно не знат границ. Они існують лем в наших головах, будучы неприродным нашим часам атавізмом, рефлексом минулого. Мы уж давно о них забыли, зато тепер маме гідні силы, жебы давати Вам реґулярны інформації о тым, што ся діє ту і там, гын і гев. Медияльна ґрупа лем.фм од початку свого існування спілпрацує з вельома партнерами, русиньскыма організаціями в Европі і Пільнічній Америці, найважнішыма русиньскыма медиями: редакциями «Бесіды», «Інфо Русина», «Русина», «Народных новинок», радийом Русин.фм і вельома інчыми інституціями, котры, діючы на хосен вшыткых Русинів, ден-по-ден намагают ся протиставити сучасным асиміляційным і інчым процесам.

Тепер, на сам початок, на доказ того, же мы уж давно зрушыли границі, передаєме Вам до почитаня статі, написаны авторами з Лемковины, Пряшівской і Підкарпатской Руси. І дальше, як співала колиси в народній пісні велика «Лемковина», *будеме ламати, будеме торгати з конарями*. А там, де *велька мочар – преложыме дручкы і преїдеме по-малючкы...*

Зато, кед лем хочете, можете прилучити ся до нас. До спілпрацы просиме вшыткых, што пишут, рисуют, фотографуют, єдным словом – творят.

А днес – пізрийте на загальнорусинський тыжденник ЛЕМ.фм+. Він, тепер іщы, выходит лем в цифровым виді. Іщы лем тепер... ●

На Лемковині треба вольон- терів!

Записи уж тырвають, тырвають тіж і рыхтування, хоц до змагань, здавало бы ся, іщы вельо часу, але жебы ціла махіна, яком ест Лемковина Ультра Трейль, добрі фунгувала, уж тепер треба заняты ся ей організаціём.

Лемковина Ультра Трейль (ЛУТ) то – сміло мож речы – престоіжовы змаганя в літано, якы проходят на осін на обшыри Лемковины. Мож бы навет і речы, же проходят такой на цілій ей долгости. Найдолша траса (150 км) веде од Крениці до Команчы. Час, в яком треба ся змістити, жебы были зарахуваны за того пункты – 35 годин. Здає ся, же то вельо, беручы до увагы факт, же влони перший літач, довершыл трасу в 17 годин з минутами, але так лем ся здає, же пілтора doby то вельо... На 272 особы до влонишньої меты долетіло 194 літачів. На інчых трасах аж так великой ріжниці медже початковим чыслом стартуючых і тых, што долетіли, не было. Были тіж три інчы трасы, до котрых того рока дійде іщы една. Окрем пути: Лемко Трейль 30 (км), Лемко Маратон 48 і ЛУТ 70, свої силы провїрити буде мож на 80 км. Тота нова траса, з Крениці до Гыровы, то пропозиция для тых, котры летіли уж

в ЛУТ 70 і хотят провїрити перший одтинок ЛУТ 150, або зробити го в два рокры. Старт на тій трасі буде проходил піл години по старті ЛУТ 150, то є о 00:30 год. (добрі чытате – ЛУТ 150 стартує докладні о пілночы). Чом так? Послухайте інтервю з організатором, Кжыштофом Гайдзіньскым, якій того пояснят (інтервю найдете в подкастах радия ЛЕМ.фм). Старты другых трас остають незмінены, подібні як мета – для вшыткых пути ест една – в Команчы.

Додаткова траса то не єдина зміна тогорічної едичіи змагань. Для легшой логістики і для поліпшыня організаційных квестий, в Коросні зорганізуване буде друге бюро змагань – то для трас ЛУТ 70, Лемко Маратон 48 і Лемко Трейль 30. Для ЛУТ 80 і ЛУТ 150 остає бюро в Крениці (там тіж зачынають ся обі трасы). Організаторы дають змогу платных транспортів з бюро змагань в Коросні (де треба прити по стартовый пакет перед стартом) до місц, в котрых зачынають ся змаганя: Гырова, Івонич і Пулавы Выжні. В Коросні буде мож переночувати перед змаганями і взяти участ в цікавых пропозициях, зрыхтуваных організатором, видіти Експо, а рано – доїхати на місця стартів.

Контакт:
wolontariat@ultralemkowyna.pl
тел. 883 886 219
www.ultralemkowyna.pl

На знімці влоншине представництво на змаганях (од лівой): Ярослав Пласкось, Петро Левкович, Емілія Гардоцкі, Андрий Прибыло, Кристиан Трохановскій. Знімкы прислал Андрий Прибыло.

21 - 23 PAŹDZIERNIKA 2016 R.
ŁEMKOWYNA
ULTRA-TRAIL®
BIEGI GÓRSKIE W BESKIDZIE NISKIM

ZOSTAŃ WOLONTARIUSZEM!

Jeśli chcesz:

- pomóc przy organizacji zawodów sportowych, Łemkowyna Ultra - Trail®,
- poznać ciekawych ludzi z różnych stron Polski i świata,
- aktywnie spędzić piękny jesienny weekend...

ZGŁOŚ SIĘ DO WOLONTARIATU PODCZAS ZAWODÓW ŁEMKOWYNA ULTRA - TRAIL®

Poszukujemy wolontariuszy m.in. do:

- przygotowywania biur zawodów, pakowania pakietów startowych, obsługi obcojęzycznych zawodników, znakowania trasy, obsługi startu, mety, punktów żywieniowych.

Wolontariuszom zapewniamy:

- noclegi w warunkach turystycznych,
- wyżywienie,
- unikatowy gadżet Łemkowyna Ultra - Trail®,
- chustę wielofunkcyjną,
- dużo kawy.

www.ultralemkowyna.pl/wolontariat wolontariat@ultralemkowyna.pl telefon: +48 883 886 219

Наступном зміном сут збільшены ліміты участників змагань. Влони выстартувало всумі близько 1000 літачів. Того рока буде могло їх быти аж 1700! ЛУТ 150 – 400 осіб, ЛУТ 80 – 100 осіб, ЛУТ 70 – 500 осіб, Лемко Маратон 350 осіб і Лемко Трейль – 350 осіб.

Жебы ціліст змагань могла перейти так успішні, як в двох попередніх едичіях, потрібні сут вольонтеры до помочы. Мож навет выбрати найліпшу для ся роботу, а то: при рыхтуваню бюро змагань, при пакуваню стартовых пакетів, поміч при обслугуваню іноязычных участників, при пунктах одпочынку на трасі. Подібні на старті, меті і при знакуваню трас.

За тоту поміч організаторы пропонуют познания цікавых люди, активне проведіння осіннього вікенду, але і спаня в туристичных оставинах, ідло, гаджет змагань ЛУТ і вельо кавы... Як стратегію, мож прийняти плян – того рока быти вольонтером ЛУТ, а в будучым – участником змагань. Тогорічна, третя едичія, проходила буде в днях 21.-23. жолтня/ октобра.

Пізрийте обік на лемківське влонишине представництво на змаганях. Рахуєме, же і того рока Лемкы не заведут на Лемковині! А кому треба буде місце до спаня перед, по, або вчас змагань – Руска Бурса в Горлицях оферує дармовы нічлігы. ●

Новы власти Руской Бурсы выбраны.

5 марця 2016 р., по 10.00 год. зачало ся každорічне загальне зобрания членів Товаришыня Руска Бурса в Горлицях. То засідання, на котрым члены принимают мериторичны і фінансовы справописы з діяльности організації за 2015 рік та выбирают новы власти общества на річну каденцію.

ДЕМКО ТРОХАНОВСКИЙ
demko@lem.fm

Напочатку, дотеперішній ведучий – др інж. Павел Малецкій, нич зачал офіційальне засідання, попросил присутных о минуту тишы, споминаючи бурсаків, котры одышли од нас в 2015 р. Перший з них то вихованок передвоєнной Руской Бурсы – Семан Карпьяк (сын Максима Карпьяка, єдного з поневоленных в австрийском концентраційным лагрі в Талергофі). Другій то Михал Коцур (1946-2015), спілоснователь реактивуваной в 1991 р. організації і долголітній член стоваришыня, член заряду общества і вельолітній адміністратор будинку.

Пак, за пляном, зачало ся загальне зобрания. По представліню справописів, присутны члены приняли іх мериторичну і фінансову част, та справопис Контрольной Комісії, наконец заголосували за принятіем абсолютурії одходячому зарядови.

Наступным пунктом загального зобрания были выборы новых власти Руской Бурсы. На другу запоряд каденцію ведучим заряду остал др інж. Павел Малецкій. Окром нього, присутны на зобранию бурсаки выбрали членів заряду: Даміана Трохановского (заступник ведучого), Наталию Малецку-Новак (секретар), Богдана Гамбаля (скарбника), Андрия Трохановского і Адама Шевчыка. До Контрольной Комісії на річну каденцію вошли: Мирослав Пелехач (ведучий), Варвара Дуць і Миколай Падухович.

По выборах складу Головного Заряду і Контрольной Комісії, члены Товаришыня зачали дискусію над статутowymi змінами і найближшыма та дальшыма плянами Руской Бурсы. ●

На знимці горі:
загальне зобрания
Товаришыня Руска
Бурса в Горлицях,
поліво: др інж. Павел
Малецкій – ведучий
заряду.

Хліб і ружы для Варголя.

БОГДАН ҐАМБАЛЬ

gambal@lem.fm

До 1. мая 2016 р. в варшавському Музею Модерної Штук можна померити на виставу, присвячену ролі творців і їх місці в суспільній ієрархії. Стереотипові сут уяви про артистів-нонконформістів, оддалених од реальних суспільних, або економічних проблемів, продаючих свої твори за мільйони, або постійних учасників світа селебритітів, ерудитів-філософів, оддалених од життя пересічних людей.

Полний наголовок варшавської вистави – *Хліб і ружы, односины артистів до класовых сегрегацій* – тукат ся до популярної співанки американських профсоюзів, котром зазначали і бороли ся з проявами нерівності, присутніма в капіталізмі. Куратори експозиції сопоставили вшелеякы роды експресийного кумшту, прібуючы здефініювати, подати статус і групову позицію, занимаму самыма творцями і їх позицію до економічних проблемів світа. Інтересує їх, як декотры творці експонуют і коригуют свої повязаня в механізмах суспільно-економічних розділів, односячы їх до своей творчости.

Презентация здомінувана єст головнo молодыма польскыма артистами, зосереджаючыма ся на критиці ліберальной економікы, вказуючыма на запераня ся можливости еманципацийных стремлінь. Але організатори задбали, жебы проблем спілзалежности на ленії: артистична творчість – суспільство, вказати на історичным фоні перемін остатнього півліча, од революты 1968 р., до сучасных рухів нагніваних і прекарият.

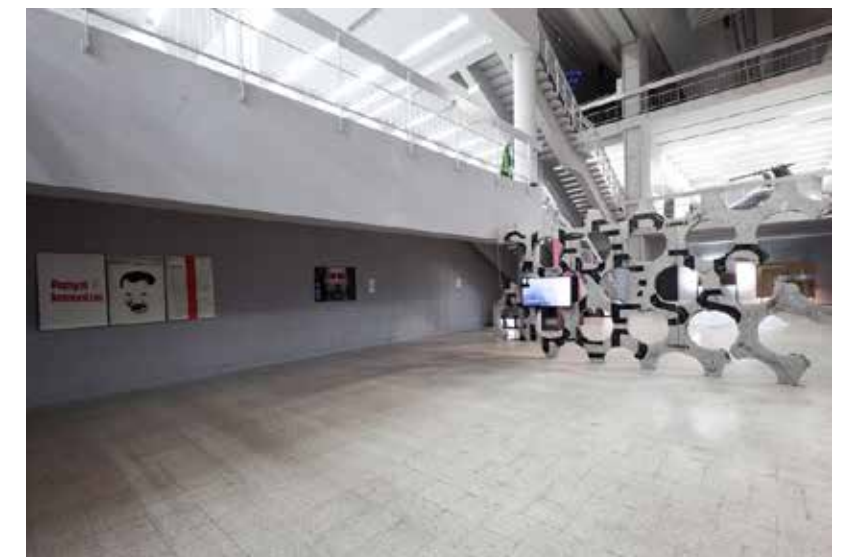
Нас заінтересували презентації творів двох артистів, в своїм часі спілпрацюючих, або бодай навязуючих до творчости Енді Варголя. Першы, то фотографії з перформансу (його запис вказуваний єст на виставі), котрий в 1985 р. зробила аргентинська контемпорарна творчыня – Марта Мінухін. Перформанс задуманий был на символічным сплячыню аргентинського заграничного долгу в своєрідній валюті – «золоті Латін-Америки», т.є. кукурици. Американську сторону, котра домагала ся заплатити долг, репрезентувал Енді Варголь. На купі тисяча помалюваних золо-

том фарбом кукурицянних качанів, Мінухін і Варголь одограли банкерскы неґоціяції, будучы символом гандлюваня, але і обміны культуровых скушености. Фотографії, котры были зроблены на церемонії сплячання долгу, артисты роздали людям в Нью Йорку.

Другым артистом, котрий мал бы нас інтересувати, єст Гевін Турк. Спілпрацювал він з дугыма молодыма графікама в рамках творчої групи Young British Artists (YBA). В своїх графіках піднімає тему автентичности, авторства і достоменности артисты. Турк занимає фабрикуня артізму, автопромоційны стремління творців і креуваня нима рынку штукы. Артиста творит автопортреты, в котрых представлят ся в ролі попкультуровых ікон, м.ін. і самого Варголя, імітуючы його серіграфічну техніку.

Куратори експозиції іронічні коментуют, што артистам часом приходить бороти ся о хліб про бідных, лем так само часто їх твори причыняють рож представникам вершыны суспільных еліт. ●

Вистава *Хліб і ружы, односины артистів до класовых сегрегацій* в Музею Модерної Штукы в Варшаві, ул. Емілії Плятер 51 (отворене: віторок-неділя, в год. 12.00-20.00).

На зникмах – вистава «Хліб і ружы» в Музею Сучасной Штукы в Варшаві. Фот. Бартош Ставйарскій (пресовы материалы Музею).

Другий теледиск, знаной – помалы не лем на Україні – співачкы Христини Соловій остал интернетовым «мільйонером». Уж поясняме, о што їде.

В днешніх часах, ведно зо скорым поступом і што раз більшій домінації віртуального світа, такой вшытко, што тыкат ся нашого жытя, є консумуване і выставляне в інтереті. Такы принципи перебитя ся до векшой публікы хоснуют і (або головні) артисты – музыкы. Днес, такой каждый твір мусит ся найти в сіті, а часом і до той шумной музыкы творит ся іщы шумнійшы теледискы. Співачка лемківского походжыня – Христина Соловій – пішла тым самым путем, што принесло їй великій успіх.

Теледиск до лемківской пісні «Під облячком» єст другим офіціальным, по выграню державного шов через Соловій. 15. марця т.р., в сервісі YouTube выбило му чысло єден мільйон одкрыть. Є то великій успіх, не лем про саму Христину Соловій, але і про цілу сучасну лемківску музычну культуру. Автором слів до пісні «Під облячком» є білцарівян Семан Мадзелян, а музыку написал його єдносельчан – Маєстро Ярослав Трохановскій.

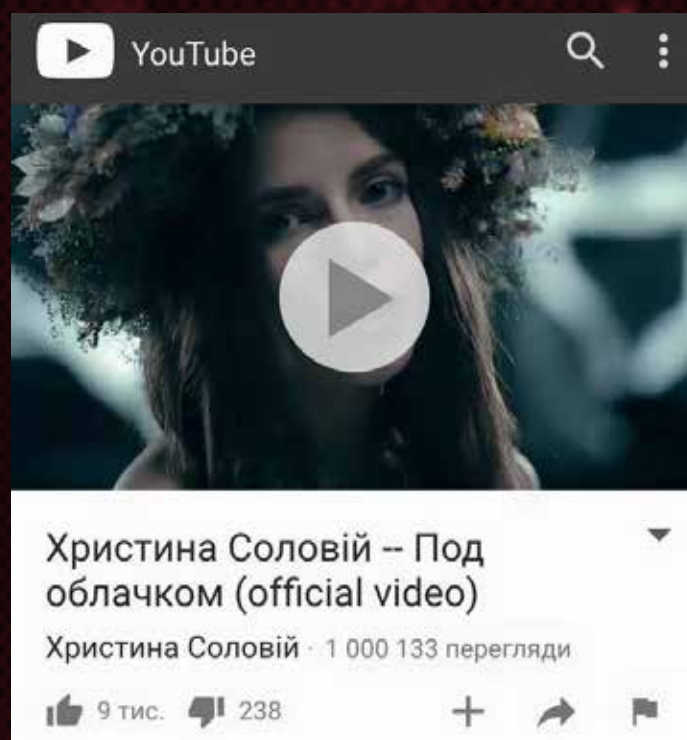
Сеса екранізувана компрозиция є частью дебютантского альбому «Жива вода». На платни находит ся 12 пісен – 2 авторскы Христини і 10 народных, з чого аж 9 то русиньскы пісні з Лемковины, до котрых свою аранжацию приправил знаний українській музык Святослав Вакарчук.

Другій теледиск Христини Соловій то «мільйонер»

СЕВЕРІЯН КОСОВСКИЙ
seweryjan@lem.fm

Перший теледиск Соловій до авторского твору «Тримай» был запрезентувний 8. квітня/апріля 2015 рока і днес виділо го більше як три мільйоны оглядачів. Спомнений – до лемківской пісні «Під облячком» – вказал ся світу неціле піл рока тому, 22. жолтня/октобра 2015 рока і по так короткым часі дотер до мільйоновой публікы.

Баба Христини Соловій народила ся на Лемковині, а сама артистка через три роки співала в хорі «Лемковина» зо Львова. ●

Знимкы взяти
з офіційного
фб-профілю артистки.

115 років од смерти Добрянського.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

petro@lem.fm

Днесь минать точно 115 років од смерти визначного русиньского діятеля, першого посланця в Угорськїм сеймі за Вышне Угорьско – Адолфа Добрянського.

Адолф Добрянський, політик, ведуча особність русиньского народного оброджіння, народив ся в Рудльові, окрес Вранов н/Топльов 19-го децембра 1817 р. Штудовав на гімназії в Левочі, Рожняві, Мішколці, докінчив в Левочі. Філософію штудовав в Кошыцях, право в Егері. У 1836–40 рр. штудовав на Баньській і технічній академії в Баньській Щавніці, в 1847 р. абсолвовав Высоке технічне інженірске учіння у Відню. Сполупрацював з Й. М. Гурбаном, А. Радліньским.

В часі свого перебування в Чехах у 1846–48 рр. ся особно спознав з Е. Палацьким, К. Гавлічком-Боровским, Ф. Л. Рігером. Акцептовав їх австрославистичну концепцію і предстали о федералізації Австрії. Быв силным прихильцем ідей славянської взаємности і русофілства. По революції в 1848 р. вернув ся до Баньской Щавніці, де кандідовав у вольбах до угорьского сейму, но посланці його мандат не хотіли узнати. Добрянський ся вернув на выход Словакії, де ся став ведучов особностей групи русиньских інтелектуалів, котра зоставила політичний програм єдиніння Русинів Угорьской Руси, Выходной Галичі і Буковини до єдної провінції в рамках Габсбурской монархії. У формі меморанда го передали на авдієнції цісарьови Франтішкови Йозефови І. (януар 1848). План був важнов ранов про головного супера Відня того часу – мадярську револючну владу. В апрілю 1849 р. вернув ся Добрянський знова до Відня. Цісарьскому двору і владі уж морочіла головы приправа вирішующого вдаріння проти Угорьску, а о русиньську проблематику стратили інтерес. Витворіння русиньской провінції не было прияте «з державних інтересів». У маю прияв понуку од міністра внутрішніх

справ А. Баха на цісарьского комісаря в штабі руськой армії прямуючої до Угорьска.

В октобрі 1849 до Відня припутувала делегація пряшівських Русинів на чолі з Добрянським. 19-го октобра 1849 р. зреалізовала авдієнцію у цісаря Франтішка Йозефа І. Делегація передала цісарьови Меморандум (Пам'ятник Русинів Угорьских), автором котрого був Добрянський. Кінцом октобра 1849 був установлений першим референтом і ведучім канцеларії головного адміністратора новозрядженого Ужгородьского округу. Такой зачав реалізовати прорусиньскі кроки. У містах нарядив нагородити мадярськы написы триязычными русиньско-мадярсько-німецькыми і спробовав завести урядный русиньский язык. 28-го марца 1850 р. був Ужгородьский округ зрушений на основі рішіння міністра Баха о ліквідації цивільних округів в Угорьску. Тото была катастрофа про русиньский рух, котрый ся в тім часі родив. Добрянський був менований референтом Кошыцького діштрікту (1850–51), секретарь єднотного уряду в Будині (1851–53) міністерський рада в Арадї (1853–60), міністерський рада при угорьскім уряді (1860–1861). В марці 1861 одбывали ся першы вольбы до країнських сеймів, і того угорьского. З рядів Русинів Угорьска были зволены А. Добрянський, Й. Маркуш і А. Сегелі. У предволебній кампані Добрянський предложив уцілений народный програм Русинів: зряджіння русиньского воеводства подобного сербскому, звоління русиньского сейму, вольба єпископів подля звиків грекокатоліків, зряджіння підкарпаторусиньского архієпископства, єдиніння комітатів заселених Русинами до єдного цілого, вименованя русиньских

урядників до высших місць, автономный штатут русиньской теріторії. На першім засіданю угорьского сейму група мадярських посланців выткла Добрянському його діятельство як комісаря в руськім інтервенційній войску у 1849 р., ганливо го означіла за “московского лідра” і “Панслава”. Выбор сейму зрушив платность його мандату.

Кінцом 1861 р. Добрянський вирішив зоставити новый меморандум. До окремих русиньских греко-католицьких парохій роспослав тайный обіжник. Писмо было конціповане у твердім протимадярськім тоні (“...мусиме ся вызволити з мадярського ярма...”). знова перецінь народне усвідомління русиньского духовенства і намаганя русиньской інтелігенції. У 1866 р. в Ужгороді зачало своє діятельство Общество святого Василя Великого. За председу общества був зволений Добрянський. Головну роль общества його членове виділи в забезпечіню парохії мукачевской і пряшівской дієцезы учебниками про русиньскы школы, выдаваню русиньских новинок, літературных алманахів і роченок. Од 1867 року зачало общество выдавати першы русиньскы новинки Світ (1867–1871) і перший літературный алманах Місяцеслов. У 1871 році Добрянський видав брожуру з програмом витворіння тзв. Австрійской Руси, значить єдиніння передлітавских провінцій Галичі і Буковини. Так повторив свій програм із 1849 р. Брожура викликала остру реакцію в мадярських політичних кругах.

На Добрянського був докінця зроблений атентат, по котрім одышов на свій статок до Чертіжного і до політичного діятельства в Угорьску ся не залучав. У 70-ых роках порозумів нереальность орьєнтації на Відень, заміряв ся на сполупрацу з галичськыми русофілами. В 1875 р. під тиском мадярізаторів емігровав до Полщі, котра была в тім часі заята Русами (Конгрессовка). 6 років перебув у Варшаві в родині свого зятя, професора варшавской універзیتی Антона Буділовіча (1846–1908), славянофіла, основателя Галичско-руського общества. В 1881 році ся переселив до Львова і продовжовав в сполупраці з галичськыми русофілами. Угорьським міністерським председом Калманом Тісом був проти нього выконштрований судный процес, проти його дівці і дакотрым русофілам. Были обвинены з велезрады і грозила їм найвысша кара. Наконєць были вшыткы позбавлены вины. На рекомендацію австрійской влады і цісарьской канцеларії потім Добрянський ся навсе усалашыв в Інсбруку. Там продовжовав у своїм публіцистичнім діятельстві, робив над далшым програмом федералізації Австрії (Programm zur Durchführung der nationalen Autonomie in Oesterreich, 1885), пропаговав ідею культурной єдности Русинів з руськым народом і Російов (О современном религиозно-политическом положении австро-угорской Руси, 1885). Но з родным краєм уж не мав ниякы контакты. Умер 19-го марца 1901 р. в Інсбруку, похований є у селі Чертіжне на Лабірщїні. ●

80 років од смерти о. Василя Масцюха – першого Апостольского Адміністратора Лемковини.

ДЕМКО ТРОХАНОВСКИЙ
demko@lem.fm

12 марця т.р., минуло 80 років од смерти видатного лемківського греко-католицького церковного діяча, о. дра Василя Масцюха, історика, професора канонічного права, першого владыкы Апостольской Адміністрації Лемковини, котра в межджевоєднним періоді была виділена з перемисьльської грекокатолицької єпархії як церковна адміністраційна единиця для Лемків.

Вродил ся 30. марця 1873 р. в Новій Веси на західній Лемковині. Вчыл ся в народній школі і гімназії в Новым Санчы, потім студіювал богословя в Перемьшлі і во Львові, а пак в Відні, де отримал в 1903 р. ступін доктора теології. Іщы перше, в 1899 р., был рукоположений. В 1910 р. выдал книжку «Церковне право супруже», на основі котрой, будучы професором канонічного права в перемисьльскым Єпархіяльным Інституті Теологічних Студій, в 1912 р. оборонил габілітаційну дисертацію, отримуючы звання приватного доцента канонічного права Львівського Університету. Коли зачала ся І Світова Война, як вельох Русинів, был поневолений в першым в Європі концентраційным лагрі в Талергофі (1914–16 рр.), по чым служыл войсковым капеляном в австрійській армії до 1919 р.

В межджевоєднним періоді был парохом Горожанн Великой, а кінцём 1934 р. покликаний на першого Апостольского Адміністратора Лемковини. Од того моменту оселил ся в Рыманові, де находила ся сідба ААЛ. Там і вмер 12. марця 1936 р., а похований остал в рідній Новій Веси.

Выдатний професор канонічного права

Высокоосвічений русиньскій грекокатолицькій священник о. др Василь Масцюх был експертом од канонічного права. Його праця «Церковне право супруже» была новаторском пробом зобрания вшыткых обовязуючых норм, кодифікуючых супружы одношыня з пункту пізнія не лем Католицького Костела. В своїй книжці вказал товдышні світскы супружы законы, обовязуючы в Австро-Мадярах, але прібувал тіж скодифікувати (на основі православного законодавства) деякы права, котры сут своєрідны для грекокатоликів. Вагу і значыня його працы мож зрівнати з фактом, же пер-

ший кодекс католицького канонічного права (спільного для західного і східного обрядів) явил ся допіро в 1917 р., а спеціальні виділений для Східніх Церков (Codex canonum Ecclesiarum Orientalium), будучых під юрисдикційом Риму, аж в 1990 р.

Наукову і дослідничу кареру перерыват выбух І Світової Войны. О. др Василь Масцюх, як і вельох Русинів староруской, або русофільской орієнтацій, нашол ся в концентраційным лагрі в Талергофі. Вышол з нього в 1916 р. завдякы інтервенції власти Львівського Університету, што істо было доказом значыня в науковым світі як важной персони. Потім, до 1919 р. полнил функцію гарнізонового капеляна для грекокатоликів в австрійській армії. По капеляньській службі, хоц достал оферту завідувати катедром канонічного права в новооснованым університеті в словенській Любляні, вернул до Перемьшля.

Тяжкы для Русинів повоєнны рокы

Од 1917 рока перемисьльску єпископску катедру занимал уж владыка Йосафат Коциловскій, член Української Національної Ради – законодавчого тіла Західньоукраїнської Народной Республікы, єдного з ефемеричных повоєнних українських державных творів (1918–1919, формальні до 1923 р.). Выдатний дослідник і професор канонічного права, не збаламучений антирусиньском пропагандом – о. др Василь Масцюх, з ідеологічних причин не достал, окрем низшых адміністраційных обовязків

«О. др Василь Масцюх –
перший Апостольскій
Адміністратор Лемковини»

при єпархії, жадной важной функции, котра бы одповідала його компетенціям. З той причини обняв парохію в селі Горожанна Велика (комарнянський деканат).

Повоєнна доля о. Масцюха, уродженця Лемковини, была східна з вельома лемківськими священниками, не піддаючыма ся ідучій з Перемьшля українізаційній політиці єп. Й. Коциловского, котра одтовды зачала обовязувати як єдиний допущений ідеологічний напрям в Грекокатолицкій Церкві на північ од Карпат. На лемківськы парохії владыка высылал такой лем правильно думуючых, наційонально свідомых духовных. На Лемковині зачала ся «борба о души», але не в релігійным (тото іщы приде, лем о пару років), лем спочатку в наційонально-етнічным просторі. Русины північного боку Карпат, по досвідчынях Великой Войны, коли были гноблены австрійськими властями враз зо спомагаючыми їх союзниками, по страшных досвідчынях Талергофу, де была поневолена такой ціла лемківска інтелігенція, по неуспішній пробі сотворіня своіей державы в виді Руской Народной Республики Лемків, зачали быти окружаны впливом двох протиставных політичных сил.

З єдної страны, по понад стох роках на мапу Европы вернула польска держава, котра, застарана о свої границі, перебувала доказати одвічну польскіст лемківської обшыри, але визнаючи при тым Лемків як нарід (з тым, по правді, хоц-як бывало – деякы польскы межевоєнны дослідники часто перебували доказати, же Лемкы то істо забыты Полякы), з другой же – українська пропаганда в виді ідеологів, чытален, кооператив і часописів, высыланых зо східніх части Галичыны, доказуючых уявлену українскіст Лемківской Руси, на котрій мали бы жыти правдивы Українці, хоц треба лем їх іщы в тій правді усвідомити. Ону правду, заміст богословських проповіді, шырила тіж вчас богослужынь армія українських священників, высыланых владыком Коциловським на Лемковину.

Такы обставины довели до натурального спротивлєня ся Лемків, предовшытым українізаційным стремлінням Церкви. Од 1926 р., коли то на православя переходить ціле село Тылява, зачинають ся масовы конверсії і великій зворот в сторону організації дальшых православных паро-

хій, што викликало великій непокій в Римі. В меджечасі, од поч. 30. років XX столітя лемківський рух достає новы крыла і акцептацію польских власти – проводжены сут русиньскы фестивалі, організуваны величезны маніфестації при нагоді річниц Талергофу, завязує ся організація о сучасным русиньським напрямі – Лемко Союз (ввела лемківський язык до шкіл, пошыряла культуру і едукацію, выдавала єдину на тамтот час лемківську газету «Лемко»). Єдном з важнішых тем, котры были підниманы при основаню Лемко Союза, было спротивлєня ся українізаційным діянням зо стороны єп. Йосафата Коциловского і виділіня окремого лемківського єпископства, або бодай визначыня лемківського помічного владыкы, котрий мал быти Лемком. Был то добрий момент на поставлєня таких постулатів, понеже фурт тырвали конверсії Лемків на православя, незадоволєных з політики грекокатолицьких єрархів і діяльности чужых ім українських парохів. Подібны постулаты заявляла Руска Селяньска Організація, котры завершыла в своїй резолюції з 7. квітня/апріля 1933 р.

Дорога ґу лемківському єпископству

На фоні паралельно текучых борб – релігійной православно-католицької і етнічної польско-української, русиньскы діячы (м.ін. др Орест Гнатышак, Методий Трохановський, о. Йоан Полянський – пізніший канцлер ААЛ) стрітили ся з кардиналом Франческо Мармаджі, папським нунційом в Польщы, одпочываючым в креницьким курорті в 1933 р. Тоты діяня, при прихильности кардинала примаса Августа Гльонда, влинули на папу Пія XI підняти деякы рішєня, котры довершыли ся підписаньом 9. лютого/фебруара 1934 р. конвенції помедже Апостольском Столицьом і Урядом Польской Республики, чого результатом было покликаня Апостольской Адміністрації Лемковини з сидбом в Рыманові, што потвердил декрет Конгрегації Східніх Церков з дн. 10. лютого/фебруара 1934 р., виділяючий спід юрисдикції перемьшльської єпархії 9 деканатів.

Не тяжко ся додумати, як на тоты події zareагувала українська домашня і еміграційна преса, котра в шовіністичным стилю розписувала ся о польським (і кацапським!) списку – проекті насильной польонізації Лемковини

(в їх понятю – одвічных українських земель). І перемьшльське єпископство высылало папі листы о його неспівомости в актуальній політичній ситуації на Лемковині. Ціла тота пропаганда могла быти причыном до непринятя функции Апостольского Адміністратора через першого номінуваного – о. дра Миколая Нагоряньского, войскового капеляна, котрий офіційальні заявил, же ест уж за старий і не старчыт му на того здоровья. Попри його кандидатурі преса выміняла вельох священників, котры мали бы обняти функцию адміністратора: о. др Йосиф Сліпий, о. др. Григорий Лакота, о. др Тит Мышковський і інчы, але, конец-кінцьом, переважыла головна ідея основаня окремой церковной єдиниці – владыка для Лемків має быти Лемком. Зато, декретом з дн. 11. грудня/децембра 1934 р., на Апостольского Адміністратора Лемковини покликано о. дра Василя Масцюха.

Перший Апостольський Адміністратор Лемковини

Новопокликаний владыка (то титулярне названя як завідуючого окремом церковном єдиницьом в виді адміністратуры – о. В. Масцюх не был хіротонізуваний на єпископа) на свого канцлера выбрал о. Йоана Полянського (1888–1978, родж. в Баниці, поневолений в Талергофі). Торжественну Службу Божу, будучу інгресом на функцию Апостольского Адміністратора, о. Масцюх одправил в Саноку 19. січня/януара 1935 р., в великій праздник Богоявлєня Господнього – Йордану, на котрым присутных было вельох священників, вірных, резпрезентантів локальных власти, а процесії над ріку Сан, жебы сполнити чын крещєня воды, товаришыла компанія Польского Войска.

Скоро владыка Масцюх взял ся за основны sprawy, котры были причыном выділіня лемківської адміністратуры спід власти перемьшльського єпископства. В 1935 р. підписал умову з єп. Йосафатом Коциловським, на основі котрой українофільскы священники выїхали з обшыри ААЛ, а в їх місце вернули розсіяны по інчых закамарках єпархії священники староруской орієнтації. Заборонил тіж співати в церквах пісню «Боже великий, єдиний, нам Україну храни», аргументуючы ей виконуваня як невластиву святому місцю політичну маніфестацію, котру до порядку та-

кой каждой Службы Божой перебували вводити vysланы Перемьшльом українскы священники.

Не смотрячы на ріжны клеветы зо стороны предовшыткым українських наційоналистичных діячів, спєраных шовіністичным наставлїньом і доносами української пресы, Апостольска Адміністрація Лемковини ся розвивала. В червци/юнію 1935 р., по повороті о. Масцюха з Риму, была покликана Рада Апостольской Адміністрації, котрой шестєро членів, тзв. консульторів, остало найблизшыма співпрацівниками владыкы.

Выділена з перемьшльської єпархії ААЛ мала быти лем перехідным станом до основаня полной єпархії, котра мала бы мати свойого єпископа, семінарію і полну юрисдикцію над том обшырю, але при початках сво-

йой історії мала тіж свої проблеми. В австро-мадярських часах, будучым священникам з Лемковини найлегше было їхати на науку в рамках той же державы: до Перемьшля, Львова, або за Карпаты – до шкіл Пряшівської, або Підкарпатської Руси, ачий до самого Відня. По встановлїню повоєнних границ, грекокатолицькы духовны семінарії на північ од Карпат находили ся лем в Перемьшли, Львові і в Дубні (од 30. рр. XX ст.). З очевидных взглядів, владыка Масцюх не хотіл высылати будучых семінаристів до шкіл перемьшльської, або львівської єпархії, де Русины іщы перед войном, як потім в своїх споминах писал о. Й. Полянський, «были терроризуваны через своїх колегів – Українців». В тых обставинах, до моменту

плануваного покликаня семінарії на Лемковині, кандидаты мали іздити до римокатолицьких шкіл в Кракові, потім в Тарнові, што для русинофобичного середовиска было доказом на планувану державом польонізацію Лемків – на їх власне желаня...

Такых доказів, подля антилемківської пропаґанды, было більше. О. Василь Масцюх в своїм «Першым пастирським посланню [...] до Лемків» з 3. марця 1935 р. – котре зачынат словами «Мир вам», а тых, до котрых ся звертат, называт «Найдорожшы Мої Краяне» – бесідує о польським правительстві, котре прихильні підышло до постулатів терезво думаючых Лемків і взяло їх в оборону перед насильном українізаційом. При тым просит, жебы быти честными громадянами Польской Республики і поступувати в рамках обовязуючых законів. В тым же пастирським посланню находимє тіж однесїня до пекла Талергофу і Народу, котрий пережыл ону геєнну. Споминат в ним намітуваня через ідеологічных противників неприродных Лемкам поглядів, в тым і підкрислят необхідну потребу хоснуваня етноніму Русин.

Нецілых штырнадцєт місяців од інгрєсу, 12. марця 1936 р., перестало бити серце о. дра Василя Масцюха. За деякыма джерелами – хтосі тому допоміг, отруваючы владыку. По одслужынню похоронных богослужынь, тіло Апостольского Адміністратора спочыло в його рідным селі – Новій Вєси на західній Лемковині. До часу покликаня наступці, декретом з 14. марця 1936 р., Апостольском Адміністраційом завідувал канцлер о. Йоан Полянський.

Несполнены мрії о лемківській єпархії

В короткій, як неодола ся вказало, історії ААЛ, котра фурт стреміла преобразити ся в незалежну єпархію з консекруваним, а не титулярным єпископом, вымінити треба іщы пару осіб. Іщы в 1936 р. новым владыком остал о. др Яков Медвецький (1880–1941), котрий заборонил чытати своїм священникам перемьшльскы шовіністичны часописы, фурт очорнюючы адміністратора і цілу курию, але враз з вибухом II Світової Войны українофільска сторона, радїсно витаюча гітлерівців на одвічных українських териториях, вернула до gry.

О. Я. Медвецький («старокацап» – так, уж при німецькым окупанті, дозволяла сой называти го українська еміграційна преса) примушений был гітлерівцями покликати на функцию Генерального Вікарія о. Александра Малиновского (1888-1957), котрий скоро нашол в своїм владыці тяжку хвороту, высылаючи го до Кракова на доживотне лічєня, самому взявши ся за завідуваня Апостольском Адміністраційом Лемковини. Нич потім (при допомозі Організації Українських Наційоналистів) втюк через Чехословацію на захід Европы, 29. червця/юнія 1941 р. встиг іщы написати до Генерального Губернатора Ганса Франка лист, выхваляючий Гітлера і його пречудову армію, під-

Гріб о. дра Василя Масцюха в родинній Новій Вєси

писуючы ся Александер Малиновскій, Апостольскій Адміністратор для греко-католицьких Українців Лемковини. Встиг тіж допомочы підлігаючым му священникам лемківських парохій быти арештуваным через гітлерівців і поневоленым в Кельцях (о. Й. Полянський подає, же окреме нього были то: оо. Володимір Мохнацькій, Євгеній Хыляк, Еміліян Венгринович, Штефан Бартко, Юліян Сембратович, Андрій Оршак, Володимір Венгринович і Зенон Калиняк).

По о. Малиновским, од 1945 р. до кінця днів існування ААЛ, т.е. до 1947

ше вштурил Русинів до єдного мішка з Українцями, выселяючы вшиткых на західні землі Польщі, а структури Грекокатолицької Церкви в підлігаючых му державах кырваво розв'язал, при вельох смертельных жертвах і неменьшым терорі як з часів обох воєн.

На конец... (або вертаючы до початків)

В 1906 р., т.е. 8 років перед Талергофом, 11 років перед обнягтом єп. Коциловским перемышльської катедрі, такой 28 років перед основаньом Апо-

ченого в австрійській тюрмі в 1916 р.) находили ся: о. др Василь Масцюх – товды професор канонічного права (Талергофец, за деякыма джерелами отрутий політичныма опонентами в 1936 р.), Миколай Громосьяк – поневолений в Талергофі, пізнійший міністер рільництва Руской Народной Республики Лемків (за тоту діяльність суджений о зраду стану, але, конец-кінцём, признаний невинным). В тій же групі о. Гнатышака ведно подорожував 20-літній Йосиф Коциловскій, будучий перемышльскій єпископ (ім'я Йосафат выбрал враз

Апостольскій Адміністратор Лемковини др Александер Малиновскій жде враз з добровольцями 14 Дивізії СС «Галичина» на саноцького старосту Гоштетера перед церквом Сошествія св. Духа в Саноку (опис і знімка за: Wikipedia).

рока, коли в рамках акції «Вісла» выселены были Лемкы, што до того часу не нашли ся на совітській Україні, Апостольском Адміністраційом Лемковини завідувало іщы, номінуваных нич о. Малиновскій втік на захід, трьох Генеральных Вікаріїв – оо. Андрій Злупко, Йоан Підгарбій і Штефан Ядловскій.

Тото, што не повело ся українському народовому рухови в Галичині ани при австрійськым терорі і Талергофі, ани при Гітлері, т.е. причынити до ся населення відпирне на денаціоналізацію (то цитат з української преси!), повело ся зненавидженим нима комуністам. Сталін, не звідуючы никого, найпер-

стольской Адміністрації Лемковини і 33 рокы передвыбухом II Світової Войны, на єдным кораблі, через половину долгости Середземного Моря, з Триєсту до берегів Святой Землі плынуло понад 500 осіб. Нич сіли на шыф, нанятим потягом переїхали разом зо Львова до Триєсту понад тисяч кілометрів. Были поділены на п'ят груп, з котрых єдном завідувал парох Крениці, о. Гавриіл Гнатышак. Не была то обычна прогулька, лем перше архієпархіальне поломництво до святых місц, де од першых віків розвивало ся християнство.

В групі о. Гавриіла Гнатышака (мученого в Талергофі, судженого в другым віденьскым процесі і заму-

з приняттьом монашого стану ЧСВВ в 1911 р.) – вмер в 1947 р. в вязниці, гноблений через НКВД за спілпрацу з гітлерівцями, беатифікуваний папом Йоаном Павлом II в 2001 р. Іщы єден поломник пудувал шыфом – то Пантелеймон Шпилька, пізнійший парох Вислока Вышнього, основатель існуючой нецілых три місяці на переломі 1918/1919 р. проукраїнської тзв. Команецької Республики.

Цікаве, о чым товды бесідували? Може о християнській любові і пошануванню ближнього... ●

101 років тому в Талергофі...

21 МАРЦЯ. — Похорон гімназисты Лева Куціля зо Старого Самбора. Русинам з Буковини власти заказуют співати в бараку.

23 МАРЦЯ. — Володимір Качмарчык тіж іде під карантанну. Штырьох Лемків покарано ізолятком зато, же выповіли свої думкы о занятю через рускы войска Перемышля. З Крениці приходят пакункы, адресованы на Штефана Криницького. Зато, же варташе наказали гасити лампы піл девятой, в лагрі, в бараках так темно, же неє ани ся прейти.

26 МАРЦЯ. — Две студений вітер. На полуденок отримуєме кукурудзянку і невеликій квасний хлібчык. Священники высылают до Грацу телеграм з просьбом о звільніня, до професора Черкаського во Відні пише о. Мохнацькій.

22 МАРЦЯ. — Д. — абсолювента юридичных наук посадили до арешту за продаваня палюнкы. Гурма люди, в більшости селян, чекат при брамі на виданя подорожного документу. На сніданя і на вечерю дают нам зупу, припоминаючу лемківску кеселицю, лем барз рідку. Недобра тота зупа, мало хто ю іст. Потім дают чорну каву зо сахарином. Квасна зупа в получиню з кавом і сахарином выкликує болі жолудка. В бараку так студено, же люди змушены палити в печику дощками.

25 МАРЦЯ. — Ден теплий. Осиф Урбан дістал з дому пакунок з іджыном і палюнком. І лем го розпакувал, зо славянськом гостинністю честує Лемків. Дідо Матвій Цуцура з Мацины Великой преходит до 14. бараку. Зо загальної потреби страшні зароснених люди прибиват до нас голиборода.

27 МАРЦЯ. — Запрошений єм враз з Кіцьком до Криницького і Петришака, бо пришол ім з дому пакунок з іджыньом. Новы порядкы в аптеці і амбулаторії. Вдова Пелягія Сандович вернула з Грацу до лагру з новонародженом дітином.

ТЕОФІЛЬ КУРИЛЛО

Дневник Лемка з Талергофу
(Лемківскій Річник 2004, з великоруского языка перевел Петро Трохановскій)

Чом спав пудкарпатський Русин у XX и XXI столітєх.

ВАСИЛЬ КОВАЧ
kovach.vasilij@gmail.com

«Кажда нова генерація Русинув, векшына
жывота котрых припала вже на советський
и постсоветський періоды, майдале оддаляла ся
од того стародавнього русинського коріня»»

Хоть єм ся и родив у русинській фамілії межи Русинами, говорив єм од дїтоцтва лем по русинськы, айбо похоплення того же єм Русин прийшло до ня не скоро. Довго був єм «сплячым Русином», ци иншак «інтуїтивным Русином», за што буду писати дале. Сёму было много об'єктивных причин. Они мали вплив на розвуй мого національного ідентитета. Тоті самі причини нигде ся не діли і днесь. Наopak, їх стало булше, а їх негативні діяня на «сплячых Русинув» на Пудкарпатській Руси лем ся посилнили.

Векшынов моім хованєм до школы ся занимала прабабка Олена. Была она читаво набожных жонов. Ги вшытка їх генерація пережила дас пять держав, дві світові войны, не єдні голод а пошести. Я любив прабабку, так ги и другі правнуки, хоть и была она сторонниці узвычаєну русинській народну педагогіку, котра ся сперала на тілесной караня ай твердо субординацію межи генераціями фамілії. Была моя прабаба тіповов русинськов жонов зачатка 20-го століття. Хоть она и дожила такой до кунця 20-го століття, айбо і позераня на живот и принимаєня світа мало, видав, лем дакус была иншыма, ги Русины, што жыли у XV

ци XVII столітєх. Ясно, же она про ся тото вшыткой не аналізувала, не пудходила до захранєня русинських традицій, звыкув, бесіды, ментальности раціонально. Чинила она тото інтуїтивно, «бо сяк треба». Так чинили і прабабки з дідами, няне з мамов и юй у голову не приходило, же она годна робити даяк ииншак. Она рідко говорила слово «Руснакы», ци «руснацькый». Май часто, кедь казала за Русинув и протиставляла їх ушыткым другим народам, говорила «наша челядь», ци «наші люде». Прабабка ясно розділяла понятя «свуй» – «чужый», «нашое» – «не нашое». Наші на самый перед тоті, што говорять «так, ги мы, по нашому», тримавуть ся наших традицій. Чужыма про неї были – полякы (сяк она называла лем галицькых Украинцюв), Мацкалі (Русы и руськоязычні Украинці), Мадяре, Румыны, Жыды, Німці и вшыткі ині. Прабабка Олена не учила ся у школі по русинськы, не знала нич из русинської історії окрем того, што виділа сама вадь чула од своєю старшины. Айбо непозераючи на тото, она нукус не пуддала ся за свуй живот ниякуй асиміляції, ай обстала ся носителєм тай, мож уповісти, образчиком русинського характера,

твердо ся держала русинського жытового уклада и змагала ся передати го своїм дітєм тай онукам. Сякого тіпа люде трафлявуть ся межи старшов челядєв на Пудкарпатській Руси и днесь. Лем уже читаво нарідко. Тай того стародавнього, патріархального у їх приймаєня світа уже намного менше. Кажда нова генерація Русинув, векшына жытовата котрых припала вже на советський и постсоветський періоды, майдале оддаляла ся од того стародавнього русинського коріня. Сесь процес ся модіфікує и прискорять. И днесь уже можемо казати не за тото, же лем нові генерації ся вецей асимілювуть ай оддалявуть ся од русинства, айбо и тото, же кедь узяти векшыну Русинув середнього, вадь старшого віка и порувняти їх из нима самыма 15–20 ручної давнины, увидиме величезный розділ. Май первое, ото ся кывать бесіды. Фурт ми ся трафлявуть люде, котрых єм не видів дас 20 рокув и котрі тогды, у моєм дітоцтві, говорили по русинськы, лем у бесіду вкладовали поєдні слова и словозлуки, обы упозіровати, ги казала моя прабабка, – «по-панськы». Теперь тоті люде уже говорять докус по украинськы. А тоті, што давно

говорили доста чисто по русинськы, зачинавуть хосновати чужі слова, роблячи з рудної бесіды безформову мішанку и лем вопрос часа, коли сесі другі перейдуть у перву категорію. За усокочення якихись традицій и казати неє што. В основі сих процесув є много изязаных межи собов причин. Основні межи нима:

» Політика асиміляції и антирусинська пропаганда, котра ся проводила и проводить вшыткыма державами, у чіюм состві сьме были. Єдным из тяжкых про нас результатув сєго є тото, што у шырокуй масі наша челядь днесь не знає свою історію и культуру. Намісто нашої історії є мітологічна зберька, котра має наохтема забити в нашу голову, же сьме не народ, а лем конарик другого народа. А без знаня своєю історії не годно быти самоідентіфікації. Культура ціленаправлено ся деформує, зближує ся з украинськов, орігінальні і елементы ся замовчувуть. Окрем того пропаганда малое негативный образ Русина. У єднум припаді, ги заобсталого селського «Українця», котрый у результаті своєю не вошколованости и ізолюваности не розуміє, же вун є Українцєм. У другом,

ги украинофоба, продажного агента спецслужб Кремля вадь Будапешта.

» Людська психологія. Сесь пункт мож бы и не раховати ги окремый. Вун скорше є продовженєм першого и из нєго напярмо вуходжує. Пудтиском пропаганды русинську культуру и бесіду приймавуть ги штось ганчовитой и меншевартоє. Окрем того, у вшыткых містох свого бываня, в ушыткі часы русинська культура была селськов, аграрнов культуров. Сяков ся она обстає и до днесь. При сьом много ище значить такой фактор, ги культурный антагонізм межи селом и варошом. Людська психологія така, же нико не хоче ся числити ку непростіжнуй соціалнуй групі, асоціувати ся з дачым селськым, а ку тому ищи «ганчовитым и меншевартым»;

» Общесвітові процеси глобалізації. У XX-тум століттю світ вступив у нову стадію розвоя. Нові інформаційні технології, скорость переміщования інформації, ідей, люди по планеті стеравуть розділ межи народами. Масова культура пудміняє національні культури. Резултатом є тенденція на деградацію многих малых народув и языкув. Май уразливыма ку сєму суть народы, котрі не мавуть своєю

держави и суть меншынами у державох других народув. Ефективно глобалізації валовшні противодіяти лем народы, котрі мавуть свою державу, вадь тоті, чию культуру пудпорує держава, у котруй они жыють.

➤ Перебываня Русинув на низькум ступени національнуй самосвідомости. Я поклав сесь пункт посліднім, айбо рахуву го главным, ибо лем позад сёго таким читавым годеи быти негати́вный эффект од факторув, описаных у первых пунктах. Завто за сесе май подрбно.

Нації ся зачали формовати у другуй половці XVIII століття у майрозвинутых частёх світа – Европі и Сывернуй Америці, а пак не рувномірно сесь процес ся розверг по ушыткому світови. Чом не рувномірно? Бо світ тогды як и днесь бив не єднако розвитый. Народы у рузный час пудходжовали до того ступеня розвою, кой ставали готовыма принимати національні ідеї. Сесь процес проходить на тулько нерувномірно, што затыг ся у світі онь до днесь. Векшына народув у Централнуй Европі ся конечно изформовала у нації по розпадї Австро-Мадярської монархії. Айбо тому передовала інтенсивна робота інтелігенції тых народув, котра ся вела не єдно десятиліття и являла ся єднои из причин того розпада. Монархія розвивала ся не рувномірно. Сперед розпада австрійська часть, якмай Австрія и Чехія, и культурно и економічно (а культурного розвоя не бывають тамкы, де неє економічного) перебувала далеко сперед мадярської части. Май заобсталов теріторієв и так у цілови заобсталой Мадярщины, а значит и цілої Монархії, была – Пудкарпатська Русь. Мадярський націоналізм ся зачав розвивати од первых дециній XIX століття. У другуй половці століття, по тому як бировань стала дуалістичнув и Мадяры дустали булше прав, асіміляційна політика Мадярщины односно меншын стала доста агресивнов. Результатом тої асіміляторської політики явило ся то, што булша часть Русинув была не писемна. Тоті, ко знав кирилицю, не мали доступа ни до якуй літературы, бо были такі бідні, же не могли си купити и релігійну книгу, не кажучи за якусь другу. Роля русинської інтелігенції, як и в середні вікы, сповнєвало духовенство, ку вшыткому векшынов ищи змадязризованой. Культурну заобсталость причинєва-

ла и економічна. Олбрахт у романі «Микула Шугай – збуйник» писав, же економіка русинського села до Первой Світової войны мала ровінь Европы XVI століття, а при войні упала до XI століття, так же вернула ся ку натуралному газдувствови и міні продуктув без участи пінязюв. Окрем сёго русинська сполность была домак аграрнов, а нації ся зачали появляти лем у індустріалну епоху. По сьом видко, же по Первой Світової войні, Русины культурно, економічно и ментално перебували не на зачатку XX століття, а десь у середніх віках. Кой другі народы Австро-Мадярської бировані уже довершовали своє формованя, мы не были готові ку тому, жебы перейти на новий ступень самосвідомости сосполного розвоя, и не зберовали были обернути собі на хосен валовшну політичну ситуацію, што ся тогды склала.

У новий Чехословацький період русинська ідея хоть и не заказовала ся, айбо держава пудперала не русинську, а українську ідентичность. Якогось видимого ефекта ото доправды не принесло. Ідентифіковали ся українцями в основному лем емігранты из Галичины. Пуд час перебуваня Пудкарпатської Руси в Мадярській державі у 1939–1944 р. ситуація ся змінила. Мадяры узяли си на вызброєня методу батуга и колача. Колачом, попри друге, ся являло то, же держава пуддержала твореня Пудкарпатського Общества Наук, котрой ся занимало изглядованями русинської історії, фольклора, філології и многих других напрямув науки. Есе дало свуй позітив, лем трывало не довго. По приходу Советської власти тоталітарна машина максимално прикладовала ся, обы зукраїнізовати Русинув и тым самым оправдати свої діяння по анексії Пудкарпатської Руси, возъєднанєм українського народа. Русинство ся вуставляло ги вугадка буржуазной псевдонауки, націлена на послаблення класовой боротьбы. За методы «пересвідчованя» опонентув Советськов властєв, думаву, и писати неє што. Лем за єдну русинську книжку, што у тя найшли, мож было трафити на роки у темницю. По розпадї СССР Русинам кус полівило. Україна, хоть и не поміняла кардинално своє одношеня ку Русинам, лем не є тоталітарнов державов (як не є и демократичнов). Теперь лем за русинську книжку, ци ідентифікацію ся Русином уже не заперавуть у темницю. Айбо

Україна наспак цінностью демократії, котрі фурт декларує, ся старать зо вшытких сил про то, обы Русины ся уже докус засімілєвали. Права чоловіка и русинської національної меншны, гарантовані констітуцій и міжнародными договорами України, ся фурт нарушавуть.

Як видиме, об'єктивно не мали сьме державной пудпори, здобных ситуацій и якиххись позитивных вонковых факторув, котрі бы спомогли Русинум и прискорили наш розвуй. Позад вшыткого написаного не мож уповісти, же русинський етнос на Пудкарпатській Руси нияк ся не розвивав од зачатку XX, до зачатку XXI століття. За сесь період діяли и змінєвали ся генерації русинської інтелігенції, котрі свуй труд, час, а даколи и живот поклали на то, обы усокотити, примножити и передати дале добыткы русинської культуры. Опруч ушыткому русинська ідея еволюціоновала и дакий розвуй быв.

Проблемов, котра ся обстає и котра зъєднать сі ушыткі історичні періоды з днешнім днём, є то, же абсолютна векшына нашого народа, як тогды, так и теперь перебувають у фазі «сплячих», ци «інтуїтивных» Русинув. Єднозначной (ясной) русинської самоідентифікації ся придержує читаво малый процент обывательства. Векшына и дале хоснує середнєвічні понятя «свуй – чужый», ци протиставлявучи себе другим жытєлю України называють ся «закарпатцями». Лем біда, ибо середнєвічні похлопєня (ци скорше непохлопєня) національної ідентифікації у XXI-му столітті не годні усокотити од асіміляції. До постатя націй самобытность ушытких народув держала ся на сяких понятєх, як у нас днесь. Пудпорами окрем языка, были народні традиції, фольклор, співанкы, танці, вірованя, котрі передавали ся од єднуй генерації ку другуй. Се было тым, што предохраняло народ од асіміляції до того, як вун раціонально зачав розуміти свою самобытность. Айбо по мірі розвоя цивілізації, зачинавучи од XIX – первой половкы XX століття, ушыткі народы помалі одыйшли од народнуй культуры. Она перейшла у музеї, сканзєны и фольклорні колективы. Попри се ушыткі державы днесь пудпорувають свою традиційну народну культуру, розумівучи, што она ведно з бесідов є подаментом, на котрум ся будує нація. Процес оддалєня од народных традицій пройшов и у Русинув. Ищи

дакулько ниток, што зъязовали нас з нашим стародавнім корінєм, ся потихы рвуть. Окрем сёго їм ся «урвати» уже дас 100 рокув фурт помагавуть, пропагувучи намісто нашого, правдивого, – псевдофольклор. Напримір, замінювучи слова на ураїнські в русинських співанках, вудумувучи псевдонародні, псевдоісторичні псевдолегєнды и т. д. Тоті, што сьак роблять, добрі розуміли и розумівуть, яку важну ролю про захранєня народа удограє його культура, традиції и історична памнять. Уєдно из сім маєме проблеми з усокочєнєм и далшым розвоєм нашої бесіды. Не маєме школ, высшых учебных установ, доступу до радіа, телевізії, через котрі годні бы сьме пропаговати хоснованя рудного языка. Бєсїда, ги и у давнину, передає ся векшынов устно од старшых генерацій ку молодшым. И она также казить ся пуд впливом антирусинської пропаганды, котра ся старать пересвідчити Русинув, же наша бесіда не бєсїда, а лем діалект, мішанка рузных слов з других бесід и є одзнаков безкультурного чоловіка. Сьакым кіпом ся рушыть капчаня, споєня генерацій. Чым дале тым менше передавуть ся тоті фундаменталні дані (бєсїда, традиції, фольклор) про фунгованя «інтуїтивной» ідентифікації. Из-за чого она ся розмывають лєгше, ги то было єдно-два, ци булше генерацій сперед сім. Та и функції усокочєня народа «інтуїтивна» самоідентифікація исповняла у середні вікы. У XXI столітті світ ся докус поміняв и чинити ото она вже нияк не годна. Наконєць, кєдь пудбывати даякі результаты днешнєй бесіды, повімє, же суть дві основні причины асіміляції Русинув – «перебываня векшыны Русинув на низькуй ступени національної самосвідомости» и «політика асіміляції и антирусинська пропаганда», котрі ся переплітавуть, доповнявуть єдна другу и в общому давуть тот эффект, котрый мы днесь видиме. Дуйшли сьме до тої межди, наколи вадь розуміня того ко мы є удасть ся рознести у шырокі масы русинського народа, авадь нас не буде! ●

На знимках: краєвиды Підкарпатской Руси (фот. Демко Трохановскій).

Не фонд, а професіоналіта є основна.

За бывшего режиму в Чехословакиі існавав «Культурний союз українських трудящих» (КСУТ), котрый окрім негатів, же властно мав быти тым інструментом, котрый буде в Русинах укріпляти українську свідомість, мав єдно велике позітивум. КСУТ був професіоналнов інституційов, котра мала штотрік свій стабільный розрахунок, в котрій робили професіоналы, котры, каждый подля своего фаху, мали на старости издавничку діяльність, методіку, приготавливаня декламачных конкурзів, фестивалів ітд. Была то цілорочна робота. Днесь бы сьме тому повіли, же КСУТ був культурнов самосправов. Вдяка тому, же то была інституція, в котрій робили професіоналы, і культурный живот народностной меншыны, нажаль втогды проукраїнського напряду, був на высшій уровни.

Таку позицію, мати стабільный розрахунок, котрый забезпечує професіоналну роботу і стабільны культурны

події, ці стабільну издавничку діяльність, меншыны поступно стратили. Од половины 90-тых років 20-го століття втогды вже Словакия перешла на фінанцованя меншын через грантову систему, што в практиці значить, же каждый рік треба на вшытко писати проєкты, потім чекати, ці суть проєкты схвалены, так само чекати, ці буде проєкт схвалений в пожадованій сумі (майже нигда так не є), або буде треба приспособити розрахунок проєкту подля зниженой сумы дотації. Но і потім іщі чекати, коли прийдуть грошы. Нераз вже было писано о тім, же така система є зничуюча. Тяжкко потім робити якостны медії, але тяжкко є робити і простый фестиваль, кідь чоловік не знать, ці в часі планованого фестивалу уж буде мати грошы. Але з тым вшыткым не мають проблем меншыны лем на Словакиї, но і в далшых державах – Польща є на тім єднако, хоць може дакус ліпше. Мінімально в тім, коли грошы приходять.

«Фонд, хоць бы мав не знам який розрахунок, не рішыть основу проблему. Він буде знова лем повторяньом того, што ту є, вшыткого, што ту было выраховано, лем піде о векшы грошы, о котры ся буде веце бити»

Но окрім уж «прозаїчних» причин, котры были споминаны як аргументы того, же така система є плана, суть і дві важнішы sprawy, котры свідчать о тім, же так бы то не мало фунговати. Першов справов є то, же держава має все в руках карту, котров може «некомфортного» жадателя одставити. Просто грошы не же дасть меншы, як жадатель хоче, но не дасть ниякы. Кідь ся то стане даякому фестивалу, він ся в скромнішых условиях, через спонзорінг ітд., все якось дасть зробити. Но што буде, кідь ся то стане періодіку, радію... Таким способом ся все дасть покарати тых, котры не аплавдують тым, што суть як раз коло властей. Но што бы было в такім припадї? Лем бы сьме махли руков і повіли – та новинки не будуть виходити, радіо высылати і увидиме што о рік?

Другов, іщі важнішов справов, є, же гратны може жадати хоцьхто і на хоцьшто, од будьякого обчаньского здружїня, через села аж по фізичны особы. І ту ся в многих припадах стратила тота професіоналіта, котра ся потім одзеркалює і на уровни меншыновой культуры. Кідь собі завтра выдумам, же хочу выдати наукову книжку, та ей выдам. Кідь мі то ко-

ДЖЕРЕЛО ГРАФІКЫ:
Hausbuch der Mendelschen
Zwölfbrüderstiftung, Band 1. Nürnberg
1426–1549. Stadtbibliothek Nürnberg,
Amb. 317.2°

місія схвалить. І никого ани не буде інтересовати, ці науковець єм, або ніт. І так много раз каждый робить вшытко, а о якості є потім тяжкко бісидовати. Навець є подаваных много проєктів, котры суть лем о тім, жебы были, і жебы ся десь перелляли грошы. І каждый лобує за того свое, пріоріты того, што бы нам было на благо, суть десь аж на другім або третім місці. А позганяти професіоналів, жебы на проєкті робили цілый рік, є аж нереалне, кідьже тот чоловік не може за то быти цілый рік плачений.

Партія Most-Híd, котра бы ся мала подля вшыткого дістати до новой влади на Словакиї, до програмовых пріоріт влади на рокы 2016–2020 протисла, же бы мав выникнути Фонд на підпору культуры народностных меншын. Такой закон має тота партія вже довшый час приготовлений. Фонд бы мав быти верейноправнов інституційов. Од обіцяня до реалности є довга путь, но повічме, же ся то досправды і зробить. Чоловік бы ся міг тішати, но кідь ся на то посмотриме дакус деталніше, не є од чого радостно выскаковати.

Єдиным позітивом є, же фонд бы мав мати гарантований стабільный

річний розрахунок 8 мільонів євр. То є веце як іщі раз тільки, што ся дало на меншыны того року, із чого Русины дістали нецілых 300 тисяч. В тім припадї бы самособов і Русины дістали веце. Но і головно стабіліта 8 мільонів є ліпша, як штотрічне чеканя, кільки то того року буде. Решта уж така позітивна не є.

Фонд, хоць бы мав не знам який розрахунок, не рішыть основу проблему. Він буде знова лем повторяньом того, што ту є, вшыткого, што ту было выраховано, лем піде о векшы грошы, о котры ся буде веце бити. Но не забезпечить в многих припадах того основне – професіоналів в культурі і професіоналіту, котра ся одзеркалить на якостнішій культурній животі народностной меншыны.

Зато вопрос днесь не стоїть так, ці хочеме грантову систему од влади, або з будьякого фонду. Вопрос стоїть так, ці ся найде даколи політична воля на то, жебы був досправды приятый такой закон, котрый нам культурны самосправы забезпечить. І то не є лем вопросом Словакиї. Іншак буде наша культура про многих жадателів лем штотрічнов войнов о здобытя грошей на будьякы проєкты, із котрых многы бы на основі своей уровни ани нигда не мали быти підпорены. І того, што ся кличе народностна політика державы, буде лем бавліня театру під назвов народностна політика державы. А мы за тот час будеме, і дякуючі неякостным подіям, свідками асимілації, котра є самособов про каждую дежаву добра. Докінця можеме быти дякуючі такой системі і свідками далшой українізації, о чім свое знають Русины в Польщі.

Зато нам не треба фонды, а культурны самосправы. Не треба нам лем опієм в подобі обіцяня векшых грошей, а треба нам професіоналіту. ●

ПЕТРО МЕДВІДЬ

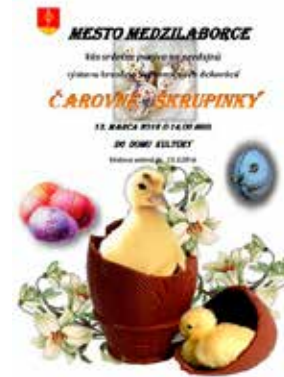
petro@iem.fm

В найблизшым ТЫЖНИ:

1

23.03.2016

В Домі Культуры в Меджелабірцях скінчыт ся выстава великодніх декорацій під назвом «Чарівны шкарупкы», котрой вернісаж одбыл ся 13. марця 2016 р. Організатором ест місто Меджелабірці.

2

23.03.2016

«Ковалі» – Театр Александра Духновича в Пряшові, Велика Сцена, 19.00 год.

«Ковалі», песа сербского автора Мілоша Николича, то абсурдна, місцями терпка комедия, котра вас заведе до ковальского варштату, деси в Німцях. Десяткы років по войні стрічають ся в ній триє ковалі, бывшы воякы, котры завдякы „службі вітчизні“ переплели свої долі і свої роды. Каждый забезпечыл свого потомка і наслідника своей кузні. Лем же, як раз, така реальніст заведе їх по роках до безнадії, причыняючы ся до стрічы. Кому бо потрібны ішчы ковалі і їх кузні? Чекат на вас вельо запліток і розузлінь.

ДЖЕРЕЛО ЗНИМОК: www.divadload.sk

Свят веселых
і спокійных,
весняной надії
і радости жытя,
желае
вшыткым
чытачам
тыжденника
ЛЕМ.фм+

